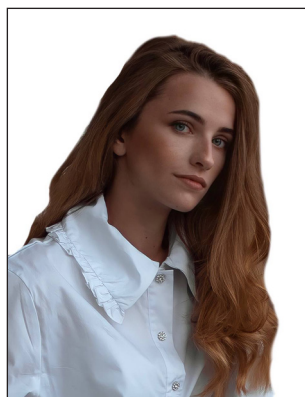

Давиденко Світлана Василівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінальної юстиції,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: svetlanadavydenkokh17@gmail.com
ORCID 0000-0001-8458-3845

Сливна Вікторія Анатоліївна,
студентка 1 курсу магістратури,
1 групи міжнародно-правового факультету,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: viktoriyaslivnaya@ukr.net

doi: 10.21564/2414–990X.156.250864

УДК 343.131.7:349.22:331.108.6

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ДІЮ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проаналізовано вітчизняну практику здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів, прокурорів і адвокатів, а також правові позиції вищих судових інстанцій стосовно констатації факту наявності або відсутності принципу презумпції невинуватості у цій категорії проваджень. Особливу увагу приділено дослідженню норм міжнародного права та тематичним прецедентним рішенням Європейського суду з прав людини, в яких висвітлені питання розмежування кримінального та дисциплінарного процесів за певними характерологічними ознаками й особливості реалізації засади забезпечення доведеності вини в рамках кожного з них. У роботі сформульовано претензійний висновок про необхідність переосмислення сутності дисциплінарного провадження у національному праві та поширення дії основних засад судочинства (зокрема, кримінального) на його сферу.

Ключові слова: презумпція невинуватості; обов'язок доведення вини; дисциплінарний проступок; дисциплінарне провадження; дисциплінарна відповідальність судді; прокурора; адвоката.

Вступ. Законами України «Про судоустрій і статус суддів» (Розділ VI), «Про прокуратуру» (Розділ VI) та «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (Розділ VI) закріплено основні положення щодо підстав, умов і порядку притягнення суддів, прокурорів, адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Процедура здійснення дисциплінарного провадження у зв'язку із вчиненням цими категоріями осіб дисциплінарних проступків (як у межах їх професійної правничої діяльності, так і поза виконанням ними професійних обов'язків) характеризується багатьма ознаками традиційного судочинства. На сьогодні доволі розповсюдженою є і практика «синхронного» відкриття дисциплінарної справи та початку кримінального провадження внаслідок вчинення одного неправомірного діяння, адже характер займаних посад, зокрема у державних структурах, беззаперечно свідчить про підвищений рівень відповідальності за виконання взятих на себе зобов'язань і допущену протиправну поведінку.

Однак хоча дисциплінарне провадження є окремим видом процесу із притягнення особи до юридичної відповідальності, йому не притаманні всі стандарти «звичайного» судового процесу (у нашому контексті – кримінального). Так, у ст. 62 Конституції України декларується один із фундаментальних принципів кримінального провадження, який полягає в тому, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду; ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь» [1]. Окреслені базові нормативні положення конкретизовано у ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та наголошено на тому, що особа «має бути виправдана, якщо сторона обвинувачення не доведе її вину поза розумним сумнівом» [2].

На рівні Основного Закону та в кримінальному процесуальному праві особливу увагу приділено реалізації принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на всіх етапах здійснення кримінального судочинства. Водночас чинне законодавство жодним чином не відносить названу засаду до орбіти дисциплінарного провадження, що викликає появу цілком резонного запитання стосовно дотримання прав його учасників. Тому актуальність даної наукової роботи полягає у дослідженні факту існування або відсутності принципу презумпції невинуватості в процесі притягнення суддів, прокурорів і адвокатів до відповідальності за вчинення ними дисциплінарних проступків та з'ясуванні необхідності його реалізації у таких процедурах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспектній регламентації принципу презумпції невинуватості у кримінальному судочинстві присвячені наукові праці І. В. Глов'юк (I. V. Hloviuk), Ю. М. Грошевого (Yu. M. Hroshevyi), В. В. Навроцької (V. V. Navrotska), В. Т. Нора (V. T. Nor), М. С. Строговича (M. S. Strohovych) та інших знаних учених. Чимало уваги засадам здійснення дисциплінарних проваджень приділено Т. Б. Вільчик (T. B. Vilchik), Г. С. Івановою (H. S. Ivanova), О. К. Любимовим (O. K. Liubymov), О. Д. Новак

(О. D. Novak) й іншими правознавцями. Втім фрагментарність проведених доктринальних розробок чітко окреслює вектор подальшого наукового пошуку для оптимального вирішення проблемного і вкрай дискусійного питання щодо реалізації принципу презумпції невинуватості, властивого кримінальному провадженню, при розгляді дисциплінарних справ.

Мета і завдання. Метою статті є ґрунтовний аналіз практики здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів, прокурорів, адвокатів на предмет наявності та дії принципу презумпції невинуватості в означених процесах. Для досягнення цієї мети планується виконати низку завдань, а саме: опанувати вітчизняні тематичні рішення дисциплінарних та судових органів щодо притягнення суддів, прокурорів, адвокатів до відповідальності у зв'язку із вчиненням ними дисциплінарних проступків; дослідити міжнародні та європейські стандарти, що стосуються обов'язку доведення своєї невинуватості представниками органів публічної влади у порушених/відкритих щодо них дисциплінарних справах (або, навпаки, відсутності такого обов'язку).

Виклад основного матеріалу. У кримінальному судочинстві принцип презумпції невинуватості покликаний у першу чергу гарантувати будь-якій особі право на справедливий розгляд її справи незалежним і безстороннім судом. При цьому одним із проявів даної засади є покладення обов'язку доказування винуватості особи у вчиненні злочину/кримінального проступку на представників компетентних державних органів. Іншими словами, отримання достовірного знання про винуватість конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення за умови встановлення і доведення сукупності всіх елементів складу діяння, а також всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження є обов'язком суб'єктів, які несуть персональну відповідальність за його здійснення на певному етапі.

У дисциплінарному провадженні основними учасниками процедури є: уповноважені органи, що приймають рішення про притягнення осіб до дисциплінарної відповідальності (зокрема, Вища рада правосуддя (далі – ВРП); відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів; кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (далі – КДКА)); судді, прокурори та адвокати, щодо яких розглядається справа; а також особи, які звертаються зі скаргами про вчинення дисциплінарного проступку. Разом із тим порядок відкриття провадження, надання сторонами пояснень, розгляду висновків про наявність у діянні складу дисциплінарного проступку свідчить про неоднозначність підходів до встановлення обов'язку доведення вини або невинуватості для одного із суб'єктів такого провадження. Тому на сьогодні важливе значення у цьому питанні має аналіз судової практики, яка вже сформувала базові положення щодо принципів дисциплінарного провадження.

Тематичний висновок сформулювала Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) у постанові від 8 квітня 2021 р. у справі № 11-238cap20 щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді [3]. Приводом для передачі справи до найвищої судової інстанції стали такі обставини: ВРП встано-

вила у діях судді допущення поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема, в питаннях дотримання норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду. В обґрунтування свого рішення ВРП, з-поміж іншого, посилялась на протоколи допиту та матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, отримані під час здійснення «паралельного» провадження щодо обвинувачення названої судді у вчиненні кримінального правопорушення. Вважаючи проведені дії незаконними, суддя подала скаргу на рішення ВРП до Великої Палати.

Відмовляючи у задоволенні скарги, ВП ВС обстоювала таку позицію. По-перше, «у дисциплінарному провадженні діє принцип автономності, відповідно до якого дисциплінарне провадження розглядається незалежно від розгляду кримінального провадження». Тому перевірка ВРП представлених матеріалів кримінального провадження на предмет дотримання суддею норм суддівської етики та стандартів поведінки свідчить виключно про самостійне надання дисциплінарним органом незалежної оцінки допустимості, належності та обґрунтованості наявним у матеріалах дисциплінарної справи доказам. Більше того, на можливості покладення в основу рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності відомостей, отриманих у кримінальному процесі, незалежно від його результату та за умови аналізу цієї інформації крізь призму правил службової етики, неодноразово наголошувалося у рішеннях Європейської комісії з прав людини (наприклад, у справах «X. v. Austria» від 6 жовтня 1982 р. та «C. v. the United Kingdom» від 7 жовтня 1987 р.) [3].

По-друге, принцип презумпції невинуватості, який діяв щодо судді у кримінальному провадженні, не може бути поширений на дисциплінарний або будь-який інший процес, які згідно з пунктом 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплюються поняттям «спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру». Дане положення узгоджується із практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Наприклад, розглянувши справу «У. проти Норвегії» від 11 лютого 2003 р. (заява № 56568/00) Суд зазначив, що «між кримінальною і цивільною відповідальністю слід проводити тонку межу ... . Конвенційний принцип презумпції невинуватості не може перешкоджати судовим чи іншим органам, при вирішенні ними цивільно-правових питань, розглядати питання, чи вчиняла виправдана судом особа діяння, у зв'язку з яким проти неї було висунуто кримінальне обвинувачення» (п. 37) [4]. Отже, ВП ВС підтримала позицію ЄСПЛ та зробила загальний висновок, відповідно до якого презумпція невинуватості є явищем виключно кримінально-правового характеру, а тому означена процесуальна гарантія має значення лише для судових органів у питанні встановлення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Утім, презентована правова позиція Верховного Суду не є абсолютно новою. Вперше на відсутності презумпції невинуватості у дисциплінарному провадженні Велика Палата акцентувала увагу декілька років тому у контексті порушень, допущених під час прокурорської діяльності. Так, постановою від

25 квітня 2018 р. у справі № 800/547/17 ВП ВС залишила без задоволення викладені у скарзі позовні вимоги прокурора до діючої на той час Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, умотивовані безпідставним покладенням в основу прийнятого комісією рішення матеріалів відкритого щодо нього кримінального провадження. Посилаючись у постанові на вище наведену позицію ЄСПЛ у справі «У. проти Норвегії», ВП ВС констатувала, що рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, хоч і було прийнято на підставі відомостей, отриманих в силу обов'язку доведеності вини особи з боку держави у ході кримінального провадження, розпочатого стосовно нього, однак ґрунтується на самостійних правових підставах, ретельно перевірених комісією. Резюмуємо викладене: гарантія презумпції невинуватості особи не може бути поширена на дисциплінарні провадження [5].

У представленому ракурсі важливо підкреслити, що акцент на різному характері доведеності вини у кримінальному та дисциплінарному провадженні робить і Європейська комісія «За демократію через право». У Висновку *amicus curiae* brief для Конституційного суду Республіки Молдова щодо кримінальної відповідальності суддів, ухваленому Венеціанською комісією 10-11 березня 2017 р., зазначено: «На відміну від кримінальної, дисциплінарна відповідальність має інші складові частини і застосовує різні стандарти доказування. ... Той факт, що кримінальну справу не порушено через неможливість установити кримінальну провину або факти, не означає, що відповідним суддею не було скоєно ніяких дисциплінарних порушень, саме через різний характер обох типів відповідальності. Якщо неправомірна поведінка судді здатна підірвати суспільну довіру до судової влади, в інтересах суспільства порушити дисциплінарне провадження щодо цього судді. Проте кримінальне провадження не враховує конкретний дисциплінарний аспект неправомірної поведінки, а лише вину у вчиненні злочину (п. 18)» [6].

Отже, наразі практикою міжнародних інституцій та Верховного Суду сформовано єдину позицію, відповідно до якої: а) за дисциплінарним органом залишається право використовувати матеріали кримінальних проваджень з метою їх дослідження на предмет наявності ознак складу дисциплінарного проступку; б) засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини особи має місце виключно у кримінальному судочинстві та не поширює свою дію на дисциплінарні процедури. Однак, не претендуючи на аксіоматичність висловленої нами точки зору, вважаємо за необхідне з цього приводу зробити декілька сутнісних застережень.

По-перше, посилаючись в ухвалених рішеннях на прецеденти ЄСПЛ, вітчизняні суди розглядають дисциплінарне провадження крізь призму приватно-правових відносин. Пояснюється це усталеними позиціями ЄСПЛ, відповідно до яких у розумінні ст. 6 Європейської конвенції відбувається поділ спорів на дві категорії: 1) кримінальні та 2) цивільні (від цього в подальшому залежить спосіб захисту прав заявників). Так, у переважній більшості випадків у своїх рішеннях Європейський суд відносить дисциплінарні провадження до другої

категорії справ, а саме: «провадження стосовно професійної дисципліни належить до сфери цивільного права» (справа «Альбер і Ле Компт проти Бельгії»); «дисциплінарні провадження, які призвели до примусового виходу на пенсію або звільнення державного службовця не є «кримінальними» у значенні ст. 6, оскільки національним органам влади вдалося зберегти рішення в межах суто адміністративної галузі» (справа «Мулле проти Франції»); «провадження щодо звільнення судді не залучало визначення кримінального обвинувачення, і тому стаття 6 не була застосовною в її кримінальному аспекті» (справа «Олександр Волков проти України») [7].

Однак, зважаючи на сучасний підхід українського законодавця до врегулювання питання здійснення дисциплінарних проваджень, нелегко віднести даний вид процесу до приватної, зокрема, цивільної сфери правовідносин. Характер поставлених цілей і завдань, суб'єктний склад, специфіка процедурних етапів та наслідки дисциплінарного провадження свідчать про його тяжіння до сфери публічного права, суміжної багатьма ознаками із кримінальним провадженням. Саме тому впровадження основних засад судочинства (у тому числі презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини) у процедуру притягнення до відповідальності судді або прокурора у зв'язку із вчиненням дисциплінарного проступку має відбуватись з урахуванням їх доцільності та дієвості у схожих юрисдикційних процесах.

По-друге, відсутність принципу презумпції невинуватості у дисциплінарних провадженнях щодо суддів та прокурорів фактично призводить до притягнення їх до відповідальності «в межах сумніву». Інакше кажучи, не покладаючи на законодавчо визначеного суб'єкта обов'язку доказування вини особи у вчиненні проступку поза розумним сумнівом, існуюча правозастосовна практика нерідко обумовлює виникнення ситуацій, коли результат справи залежить від активних та ініціативних дій того, проти кого відкрите дисциплінарне провадження. Зокрема, у вказаній постанові ВП ВС від 25 квітня 2018 р. зазначено, що рішення дисциплінарного органу ґрунтувалося виключно на матеріалах службового розслідування (поясненнях, протоколі обшуку). А за умови, що жодних особистих пояснень у ході розслідування від прокурора не надходило та не було їх надано під час дисциплінарного провадження, висунуті скаржником твердження залишилися не спростованими і були кваліфіковані дисциплінарним органом як одноразове грубе порушення правил прокурорської етики [5]. З таких міркувань випливає, що основний тягар доведення своєї невинуватості покладається безпосередньо на «обвинувачених» у вчиненні дисциплінарних проступків осіб, що у свою чергу призводить до нівелювання обов'язку іншої сторони спору повно та всебічно дослідити обставини справи.

У представленому контексті, безумовно, на окрему увагу заслуговує одна з останніх правових позицій ВП ВС, зміст якої у більш розгорнутому вигляді пояснює попередній підхід судових органів до сутності та значення тягара доказування вини особи у дисциплінарному провадженні. Так, відповідно до постанови від 3 червня 2021 р. у справі № 11-396cap20 Великою Палатою Вер-

ховного Суду було розглянуто скаргу на рішення ВРП про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та застосування до неї дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення з посади з підстави – допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема, в питаннях моралі, чесності, непідкупності, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду (в даному випадку – це позапроцесуальне спілкування судді з правопорушником та отримання від нього неправомірної вигоди за вирішення питання про звільнення його від адміністративної відповідальності).

Аргументуючи свою скаргу на ухвалене рішення, суддя стверджувала про виключно «кримінальний» (за природою, сутністю та спрямованістю) характер здійснюваного щодо неї дисциплінарного провадження. Такий висновок можна зробити безпосередньо з вимог скаржника та положень ухвали про відкриття дисциплінарної справи, що у свою чергу породжує відповідний процесуальний статус, права й обов'язки учасника цього провадження. З огляду на наведене, Національне антикорупційне бюро України, подавши дисциплінарну скаргу, фактично отримало «статус обвинувача з явним та очевидним кореспондуючим обов'язком щодо доведення винуватості судді у вчиненні ... дисциплінарного проступку». Крім того, скаржниця наголошувала на недотриманні при розгляді стосовно неї дисциплінарної справи процесуальних гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що виявилось у відсутності можливості взяти участь у дистанційному розгляді її скарги, подати додаткові пояснення й обґрунтування, у яких вона мала важливу потребу, а також викликати та допитати свідків [8].

Приймаючи рішення у даній скарзі, ВП ВС погодилась із твердженнями про обов'язковість дотримання гарантій справедливого розгляду справи, зокрема тих, що стосуються надання пояснень, аргументів та доказів усіма сторонами спору. Вказані положення беззаперечно підкріплюються усталеною прецедентною практикою, до якої звернулася Велика Палата. Так, у рішенні у справі «Краска проти Швейцарії» від 19 квітня 1993 р. ЄСПЛ визначив, що ефективність справедливого розгляду досягається тоді, коли сторони процесу мають право представити перед судом ті аргументи, які вони вважають важливими для справи. При цьому такі аргументи мають бути «почуті», тобто ретельно досліджені судом. Іншими словами, суд має обов'язок провести ретельний розгляд клопотань, аргументів та доказів, поданих сторонами [9].

Водночас ВП ВС звернула увагу на те, що статус особи в межах кримінального провадження не є визначальним для дисциплінарного провадження та встановлення в діях судді дисциплінарного проступку, що водночас свідчить і про відсутність дії принципу презумпції невинуватості у дисциплінарних та інших провадженнях, які за приписами ст. 6 Конвенції охоплюються поняттям «спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру». Звідси впливає і той факт, що в аналізованій категорії проваджень саме дисциплінарний орган має самостійно надавати оцінку допустимості та належності наявним у матеріалах

дисциплінарної справи доказам, установлювати в діях судді ознаки дисциплінарного проступку й ухвалювати рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Підкреслимо, що у даній справі не лише ВРП та її Третя Дисциплінарна палата обґрунтовано дійшли висновку про наявність у діях судді складу дисциплінарного проступку, а і сама скаржниця не навела необхідних аргументів для спростування ухвалених рішень. Враховуючи це, Велика Палата констатувала відсутність правових підстав для задоволення її скарги [8].

Отже, змістом досліджуваного рішення Верховний Суд ще раз підтвердив сформовану позицію стосовно відсутності принципу презумпції невинуватості у дисциплінарних провадженнях щодо суддів та обов'язку доведення вини суб'єктом подання дисциплінарної скарги. Контекстно нагадаємо, що за п.п. 3 і 4 ч. 2 ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дисциплінарна скарга подається у письмовій формі та має серед іншого містити: конкретні відомості про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до ч. 1 ст. 106 названого Закону може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді; посилання на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують зазначені скаржником відомості. Також дисциплінарну справу стосовно судді не може бути порушено за скаргою, що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді, за анонімними заявами та повідомленнями (ч. 6 ст. 107 цього Закону) [10].

Принагідно зазначимо, що Велика Палата додатково висловила згоду з прецедентною практикою ЄСПЛ стосовно віднесення цієї категорії спорів до сфери цивільних правовідносин. Так, будучи судовим органом, який має повну юрисдикцію щодо розгляду скарг на рішення ВРП, ВП ВС підтримала позицію ЄСПЛ, висвітлену в рішенні у справі «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 р.: «Навіть у разі, коли судовий орган, що виносить рішення у спорах щодо «прав та обов'язків цивільного характеру», у певному відношенні не відповідає пункту 1 ст. 6 Конвенції, її порушення не констатується за умови, якщо провадження у вищезазначеному органі «згодом є предметом контролю, здійснюваного судовим органом, що має повну юрисдикцію та насправді забезпечує гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції» (п. 123) [11].

Одначе варто зауважити, що окремі рішення Верховного Суду є більш змістовними й обґрунтованими стосовно наявності обов'язку доведення вини особи та значення пояснень і аргументів сторони у дисциплінарному провадженні. Ілюстративним прикладом у цьому плані є рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17 грудня 2019 р. у справі № 9901/413/19, в якій суд задовольнив скаргу прокурора на прийняте щодо нього рішення компетентного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності, оскільки воно не відповідало критерію обґрунтованості через відсутність фактичної перевірки дисциплінарним органом всіх обставин справи та оцінки доводів позивача. Тобто у даному випадку суд, навпаки, взяв до уваги недоведеність відповідним органом підстав притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, зокрема, неспростування у ході провадження

показань, наданих ним як позивачем на свій захист, а відтак наведені під час здійснення дисциплінарного провадження прокурором обставини не доведені суб'єктом владних повноважень поза розумним сумнівом.

Крім цього, Верховний Суд акцентував увагу на тому, що згідно з прецедентами ЄСПЛ при ухваленні рішень у дисциплінарних провадженнях відповідні дисциплінарні органи мають використовувати характерний для кримінального провадження стандарт доказування «поза розумним сумнівом» (*beyond a reasonable doubt*), забезпечуючи тим самим справедливість і об'єктивність такої процедури за нормами міжнародного права (підп. «г» п. 5 Рекомендації Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року) [12]. Презентований підхід вбачається більш обґрунтованим та зразковим для формування єдиної практики вирішення в подальшому справ щодо притягнення суддів і прокурорів до дисциплінарної відповідальності.

Показовою у представленому тематичному дослідженні є практика притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів. У цій сфері питання реалізації принципу презумпції невинуватості є чітко визначеним на рівні рішення органу адвокатського самоврядування – Ради адвокатів України.

Так, у п. 7 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, зазначено, що «адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному покаранню, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку. Обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює дисциплінарне провадження стосовно адвоката. Звинувачення адвоката не може ґрунтуватися на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь» [13]. Окреслені положення у певній частині корелюють із нормами ст. 62 Основного Закону та ст. 17 КПК України.

Дієвість наданих адвокатам гарантій підтверджується усталеною судовою практикою. Детальний аналіз рішень КДКА, окружних та апеляційних судів щодо притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності однозначно свідчить про ефективність захисту адвоката та закриття справи на його користь з підстав недостатньої доведеності ініціатором спору наявності ознак складу дисциплінарного проступку у діянні правопорушника. Так, у постанові від 14 вересня 2021 р. у справі № 640/20599/19 Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду підкреслив, що «при оцінці достатності доказів діють спеціальні правила – стандарти доказування, якими має керуватися суд при вирішенні справи. За стандартом достатності, якщо сторона не подала

достатньо доказів для підтвердження певної обставини, то суд робить висновок про її недоведеність. Стандарти доказування є важливим елементом принципу змагальності, який в адміністративному судочинстві урівноважується принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі, зокрема, щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи» [14].

Неабияка увага приділяється і можливості адвоката надавати особисті пояснення, оскільки у протилежному випадку такий факт буде тлумачитись правозастосовним органом як порушення його прав у дисциплінарному провадженні. Наприклад, визначальними при прийнятті вищевказаного рішення судом стали факти порушення принципу презумпції невинуватості адвоката. Так, КДКА, а надалі окружним та апеляційним судами було зроблено висновок про наявність у діях адвоката складу дисциплінарного проступку у вигляді порушень правил адвокатської етики на підставі неналежних та недостовірних доказів, а усі сумніви щодо отриманих відомостей у ході проваджень (зокрема, незавіренних в установленому порядку скріншотів публікацій (дописів) зі сторінки у соціальній мережі Facebook) були витлумачені як доказ вини позивача. Зважаючи на описане, Верховний Суд задовольнив скаргу адвоката, так як, на його думку, «у цій справі суди попередніх інстанцій, не надавши оцінки ключовим доводам позивача в частині неналежності та недостовірності доказів, на підставі яких відповідачем встановлено склад дисциплінарного проступку, не вчинили жодних дій, направлених на встановлення фактичних обставин справи у цій частині, не витребували та не дослідили першоджерела означених похідних скріншотів та не зазначили підстав, з яких визнали останні належними та достовірними доказами вини позивача у вчиненні дисциплінарного проступку». Крім цього, суд наголосив на важливості аналізу та надання відповідей дисциплінарними та судовими органами на кожний доречний і значущий для справи аргумент її учасників, оскільки стрижневою компонентою процесу є демонстрація сторонам уваги до всіх їх доводів [14].

Висновки. Результати проведеного дослідження дають можливість констатувати, що на теперішній час вітчизняна судова практика сформувала основні підходи до реалізації принципу презумпції невинуватості у дисциплінарних провадженнях: по-перше, проводиться чітке розмежування кримінального та дисциплінарного процесів, кінцеві рішення яких не мають преюдиційного значення одне для одного, але можуть враховуватись виключно у контексті виконання власних завдань та отримання безпосередньо необхідних для цього відомостей; по-друге, засада презумпції невинуватості має суто кримінальний аспект, а тому не поширюється на дисциплінарні провадження щодо суддів або прокурорів; по-третє, дія принципу презумпції невинуватості у дисциплінарних провадженнях щодо адвокатів закріплена як на рівні підзаконного акта, так і підкріплюється усталеною судовою практикою.

Водночас аналіз практики судових інституцій України та прецедентів ЄСПЛ обумовлює виникнення низки справедливих запитань щодо логічності формування презентованих позицій. На нашу думку, магістральним орієнти-

ром доцільно визнати національні особливості організації та функціонування цілісної системи різних видів процесів, оскільки внаслідок їх студіювання можна виокремити комплекс спільних характеристик для дисциплінарного та кримінального проваджень. З огляду на сказане, недостатньо обґрунтованим вбачається відносити справи про притягнення суддів або прокурорів до дисциплінарної відповідальності до сфери цивільних правовідносин, де діють кардинально відмінні за своєю природою та сутністю принципи судочинства.

Тому пропонуємо сформувати діаметрально протилежний підхід до розуміння суті дисциплінарних проваджень, взірцем якого може слугувати практика притягнення до відповідальності за вчинення дисциплінарних проступків адвокатів. У цьому випадку яскраво продемонстровані притаманні означеним формам судочинства риси змагальності, доведеності вини особи «поза розумним сумнівом», об'єктивності, справедливості та інші. Тому констатація відсутності презумпції невинуватості щодо суддів та прокурорів може розцінюватись не лише як прояв їх дискримінації у дисциплінарних провадженнях, а і як порушення фундаментальних засад та конституційних прав осіб у процесі притягнення їх до даного виду юридичної відповідальності.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.11.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 квітня 2021 року у справі № 11-238cap20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96310157> (дата звернення: 01.12.2021).
4. У. проти Норвегії: Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 11 лютого 2003 року (заява № 56568/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_245#Text (дата звернення: 25.11.2021).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі № 800/547/17 (П/9901/87/18), провадження № 11-2683ai18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73837584> (дата звернення: 25.11.2021).
6. Республіка Молдова. Висновок *amicus curiae* brief для Конституційного суду щодо кримінальної відповідальності суддів № 880/2017 / Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). Венеція, 10-11 березня 2017 року. 16 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2017_002_2017_03_13.pdf (дата звернення: 28.11.2021).
7. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). Рада Європи / Європейський суд з прав людини. 2019. 65 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf (дата звернення: 25.11.2021).
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 червня 2021 року у справі № 11-396cap20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97566010> (дата звернення: 28.11.2021).
9. Judgment *Kraska v. Switzerland*, Application no. 13942/88. 1993. URL: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/13942-88-kraska-v-szwajcaria-wyrok-europejskiego-520174362> (дата звернення: 03.12.2021).
10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 28.11.2021).

11. Олександр Волков проти України: Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 9 січня 2013 року (заява № 21722/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#top (дата звернення: 03.12.2021).

12. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17 грудня 2019 року у справі № 9901/413/19, адміністративне провадження № П/9901/413/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86594893> (дата звернення: 03.12.2021).

13. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність: затв. рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 р. № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14#Text> (дата звернення: 03.12.2021).

14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 вересня 2021 року у справі № 640/20599/19, адміністративне провадження № К/9901/18962/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99627066> (дата звернення: 01.12.2021).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 08 kvitnia 2021 roku u spravi № 11-238sap20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96310157>.

4. Y. proty Norvehii: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi vid 11 liutoho 2003 roku (zaiava № 56568/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_245#Text.

5. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 25 kvitnia 2018 roku u spravi № 800/547/17 (P/9901/87/18), provadzhennia № 11-268zai18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73837584>.

6. Respublika Moldova. Vysnovok amicus curiae brief dlia Konstytutsiinoho sudu shchodo kryminalnoi vidpovidalnosti suddiv № 880/2017 / Yevropeiska komisiia za demokratsiiu cherez pravo (Venetsianska komisiia). Venetsiia, 10-11 bereznia 2017 roku. 16 s. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2017_002_2017_03_13.pdf.

7. Posibnyk zi statti 6 Konventsii pro zachyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. Pravo na spravedylyvy sud (kryminalnyi protsesualnyi aspekt). Rada Yevropy / Yevropeyskyi sud z prav liudyny. 2019. 65 s. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf.

8. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 03 chervnia 2021 roku u spravi № 11-396sap20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97566010>.

9. Judgment Kraska v. Switzerland, Application no. 13942/88. 1993. URL: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/13942-88-kraska-v-szwajcaria-wyrok-europejskiego-520174362>.

10. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 roku № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

11. Oлександр Волков проти України: Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 9 січня 2013 року (заява № 21722/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#top.

12. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17 грудня 2019 року у справі № 9901/413/19, адміністративне провадження № П/9901/413/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86594893>.

13. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність: затв. рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 р. № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14#Text>.

14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 вересня 2021 року у справі № 640/20599/19, адміністративне провадження № К/9901/18962/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99627066>.

Davydenko S. V., Doctor of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Criminal Justice, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: svetlanadavydenkokh17@gmail.com ; ORCID 0000-0001-8458-3845

Slivnaya V. A., 1-year graduate student, group 1 of International Law Faculty, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: viktoryiaslivnaya@ukr.net

On the issue of the principle of the presumption of innocence in disciplinary proceedings

The article is devoted to a detailed analysis of national practice of disciplinary proceedings against judges, prosecutors and lawyers, as well as the legal positions of higher courts on the fact of the presence or absence of the principle of presumption of innocence in this category of proceedings. Particular attention is paid to the study of international law and thematic case law of the European Court of Human Rights, which highlights the distinction between criminal and disciplinary proceedings on certain characteristics and features of the principle of proof of guilt in each of them. The article formulates a claim conclusion about the need to rethink the essence of disciplinary proceedings in national law and to extend the basic principles of justice (in particular, criminal) to its sphere.

The practice of prosecuting lawyers for disciplinary misconduct can serve as an example of a diametrically opposed approach to understanding the nature of disciplinary proceedings. In this case such features of justice (criminal and disciplinary proceedings) as competition, equality of the parties before the law and the court, proving the guilt of a person “beyond a reasonable doubt”, objectivity, justice and others are clearly demonstrated. Therefore, establishing the absence of the principle of presumption of innocence against judges and prosecutors as representatives of public authorities can be regarded not only as a manifestation of their discrimination in relevant disciplinary proceedings, but also as a violation of fundamental principles and constitutional rights of the person in the process of bringing them to this type of justice.

Keywords: presumption of innocence; duty to prove guilt; disciplinary misconduct; disciplinary proceedings; disciplinary liability of a judge; prosecutor; lawyer.

Рекомендоване цитування: Давиденко С. В., Сливна В. А. Щодо питання про дію принципу презумпції невинуватості у дисциплінарному провадженні. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 130–142. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.250864>.

Suggested Citation: Davydenko, S.V., Slivnaya, V.A. (2022). Shchodo pytannia pro diiu prynt-sypu prezumpsii nevinuvatosti u dystsyplinarnomu provadzhenni [On the issue of the principle of the presumption of innocence in disciplinary proceedings]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 156, 130–142*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.250864> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 06.01.2022 р.